

Länsstyrelserna

Samlad regional bedömning av miljömålet Ett rikt odlingslandskap 2023

Information om dokumentet

Detta är en digitalt tillgänglighetsanpassad webbversion av samlad regional bedömning av miljömålet Ett rikt odlingslandskap 2023 som är daterat den 27 mars 2024.

Den samlade bedömningen är gjord av Länsstyrelsernas samverkansorgan RUS (Regional Utveckling och Samverkan i miljömålssystemet). Länens regionala uppföljning av miljömålen ligger till grund för den samlade bedömningen. Uppföljningen redovisas i sin helhet på RUS webbplats www.rus.se samt länkas från www.sverigemiljomal.se.

Sammanfattning

Utvecklingen i odlingslandskapet bedöms vara negativ av de flesta län men en viss förändring börjar märkas då fyra län numer har ändrat trendpilen från negativ till neutral och ett län anger en positiv utveckling. Det viktigaste för att vända den negativa trenden är att skapa goda förutsättningar för ett lönsamt hållbart jordbruk. Ökad hänsyn och bevarande av odlingslandskapet i samband med byggprocesser och annan exploatering. Utbyggd infrastruktur, fungerande service samt god livsmiljö är förutsättningar för att landsbygdsföretagare med familjer ska ha möjlighet till utveckling och konkurrenskraft. Detta krävs också för att göra lantbruksnäringen attraktiv för unga. I samtliga län pågår åtgärder för att på olika sätt stärka det regionala och lokala jordbruket och dess livsmedelsproduktion.

De statliga och EU-finansierade stöden till jordbruksföretagen och bedöms av länen vara av stor betydelse och ofta en förutsättning för överlevnad och utveckling för länens jordbruksföretag samt avgörande för skötsel och restaurering av betesmarker och kulturmiljöer. Genom LONA-bidrag har flera kommunala insatser genomförts för en ökad biologisk mångfald.

Åtgärdsarbete för miljö kvalitetsmålet

Samtliga län beskriver kompetenshöjande åtgärder via landsbygdsprogrammet. Det handlar om rådgivning inom greppa näringen för att minska lantbrukets läckage av växtnäring, rådgivning för att stimulera ekologisk produktion och öka kunskapen om ängs- och betesmarkernas biologiska och kulturhistoriska värden samt hur dessa kan stärkas genom skötselmetoder

I stort sett samtliga län beskriver också kommuners åtgärder som finansierats av Lokala Naturvårdsmedel, LONA påverkat miljömålet positivt. Det handlar bland annat om arbete med; restaurering av gamla betesmarker, pollineringsprojekt, tätortsnära odlingslandskap, ökad biologisk mångfald, invasiva arter, våtmarksprojekt, upprätta naturreservat samt minskning av gräsklippning för att återskapa ängsmark för att gynna ängsflora och pollinerare med mera.

Flera län deltar i projektet Hela Sverige blommar. Flera län nämner också deltagande i projektet LIFE RestoRED som pågår fram till år 2027 och syftar till att restaurera olika miljöer i odlingslandskapet. Projektet satsar speciellt på att lyfta åtgärder för pollinatörer och nyttan med död ved.

Även olika samverkansåtgärder med koppling till regionala livsmedelsstrategier lyfts upp som en viktig insats bland de flesta län för att utveckla den lokala livsmedelsproduktionen med förhoppningen att på sikt mer odlad mark stannar i produktion. Flera län nämner också arbete som kopplar till de regionala handlingsplanerna för grön infrastruktur.

Flera län berättar ökat antal REKO-ringar där producenter och konsumenter möts utan mellanhänder som ger nya förutsättningar till företagande och variation i landskapet med fokus på närproducerad mat.

Åtgärder på regional nivå – myndigheter

- Under 2023 har Länsstyrelsen Blekinge fördelat bidrag till kulturhistoriska miljöer till en rad projekt som bidragit till ett rikt odlingslandskap. Bland byggnadsvårdsåtgärder återfinns den agrara miljön vid Avelsgårde gård, som är viktig för förståelsen av kulturlandskapet. Den kontinuerliga skötseln av ett antal fornminnesområden med bäring på ett rikt

odlingslandskap har utförts under året och där är betesmarken kring Brömsehus ett nytt objekt.

- Länsstyrelsen i Dalarnas län arbetar med informationsinsatser kring invasiva arter samt bedriver uppsökande verksamhet till markägare, återvinningscentraler och andra berörda.
- Länsstyrelsen i Gotlands län har under året prövat ett koncept med kurser för lantbrukare med temat gårdsmiljö för att uppmärksamma att Ett rikt odlingslandskap omfattar mer än ängs- och betesmarker. Där har experter på byggnader, trädgård och landskap engagerats till fältvandringar. Länsstyrelsen har även erbjudit och genomfört rådgivningsbesök på gårdar, som handlat om att tolka och förstå kulturspåren i markerna, bevara och återskapa den gårdsnära kulturmiljön samt lära känna småbiotoperna i landskapet. Ett 50-tal rådgivningsbesök är gjorda. Kurser och rådgivningar har även genomförts med inriktning på biologisk mångfald och fältvilt i åkerlandskapet.
- Länsstyrelsen i Hallands län fortsätter arbetet med livsmedelsstrategin och har aktivt återupptagit samverkan med intressenter. Projektet Gröna möten bidrar med kunskapsbaserade evenemang och är en oberoende mötesplats för de gröna näringarna för att sprida forskning och innovation samt stärka statusen för närproducerad mat. Finansiering görs via europeiska utvecklingsfonden¹.
- Länsstyrelsen Kronoberg jobbar för att förbättra betet i flera skyddade områden för att gynna framför allt blommande örter, och på så vis även insekter, fåglar etcetera Detta görs bland annat genom att se över betes-intensitet och betesperiod. Flera betesfällor har utökats med mer skogsmark, vilket ger möjlighet att skapa bra skogsbryn, mer variation och en mer naturlig påverkan i skogen, samtidigt som betesdjuren får en mer varierad livsmiljö.
- Kulturresevatet Hanhinvittikko har under 2023 uppmärksammas för den rika mångfalden av insekter. Vid en inventering genomförd av Länsstyrelsen i Norrbotten påträffades mer än 1 600 arter, varav åtminstone ett 40-tal aldrig tidigare dokumenterats från Sverige. Insektsfaunan är beroende av den traditionella skötsel i form av slätter och bete som finns i vid den gamla fäboden.
- Länsstyrelsen i Södermanland ansvarar för ett femtiotal fornvårdsobjekt i hela länet, till detta kan läggas 25 objekt

¹ Kristin Ovik, Lantbruksdirektör, Länsstyrelsen i Halland

med fornvårdbidrag till kommuner, hembygdsföreningar och fastighetsägare, totalt har olika typer av fornvård utförts på knappt 100 platser under året. Under året har arbetet med röjningsåtgärder vid runstenar fortsatt. Vidare arbetar Länsstyrelsen med att renovera och sätta upp nya informationsskyltar vid olika typer av kulturhistoriska lämningar.

- Länsstyrelsen i Jönköpings län har genom landsbygdsprogrammet beviljat sju företag startstöd. Syftet med stödet är att underlätta för yngre personer att starta eller ta över jordbruksföretag.

Åtgärder på kommunal nivå och inom regioner

- Ronneby kommun har tagit fram en rapport om klassning av Jordbruksmark i Ronneby kommun. Karlshamn kommun har tagit fram en vägledning för hantering av jordbruksmark vid lov- och planärenden.
- Sedan förra året har Olofströms kommun en våtmarkssamordnare som hjälper privata fastighetsägare genom snårigheten att anlägga en våtmark.
- Envolve är ett projekt Falkenbergs kommun driver tillsammans med företag och forskare, för att ställa om jord- och livsmedelsproduktionen. Det medfinansieras av Bertebos Stiftelse, Falkenbergs Sparbank och Region Halland. Ett av fokusområdena är jordhälsa och regenerativt jordbruk. Bland annat finns lokala aktörer som arbetar med kolinlagring och biokol, företag som utvecklar autonoma robotar "agrodroids" för att minska jordpackningen, ny infrastruktur för Blue-food och företag som tillverkar en ny typ av svampprotein. Genom projektet skapas nya hållbara innovativa företag.²
- Östersunds kommun genom 2023 en analys av kommunens självförsörjningsgrad för att ta reda på till vilken grad livsmedel produceras i kommunen för att kunna försörja befolkningen. De genomför en insamling av kontaktuppgifter till företagare på landsbygden för att bättre kunna samarbeta med dem samt nå ut med information om exempelvis upphandlingar.
- Insatserna kring tackaköttets potential och betande djurs betydelse för bevarandet av artrika marker och biologisk mångfald har fortsatt under hela 2023 i form av en kursserie som samordnats av Länsstyrelsen i Jönköpings län i

² [ENVOLVE.EARTH - Home](#)

samarbete med Hushållningssällskapet, LRF, Region Jönköping län och Vi Kan Mat.

- Umeå kommun, tillsammans med markägare, Holmöns utvecklingsforum, Holmöns Hembygdsförening, Holmöns Naturvård AB och Holmöns Snickeri AB. Syftet är att skapa en spridningskorridor mellan befintliga ängsmarker för vilda pollinatörer, inte minst den utrotningshotade fjärilen violett guldvinge. LONA-projekt. (Västerbotten)
- Region Jönköpings län och Länsstyrelsen i Jönköpings län har arrangerat en träff med lokala ICA-handlare, LRF, Hushållningssällskapet samt hemkunskapslärare för att diskutera möjliga samarbeten och aktiviteter på temat lokal livsmedelskedja. Region Jönköpings län och Länsstyrelsen i Jönköpings län har i samband med detta informerat om mervärdena med lokalproducerad och ekologisk mat för grundskoleelever. Det pedagogiska material som togs med finansierades delvis med hjälp av medel från projektet Mer ekologisk mat – ett projekt med syftet att synliggöra och skapa medvetenhet om ekologisk produktion i länet och dess fördelar och påverkan på biologisk mångfald, klimat och miljö. Projektet drivs av Region Jönköpings län och finansieras med medel från landsbygdsprogrammet 2014–2020.

Tillstånd och målbedömning för miljö kvalitetsmålet

Kronoberg bedömer att målet är nära att nås medan resterande län tillika den nationella målbedömningen är att målet inte kommer att nås till 2030.

I den regionala bedömningen av trendutvecklingen ser 16 län en negativ utveckling i odlingslandskapet medan fyra län (Halland, Gotland, Jönköping och Uppsala) har svårt att se en tydlig riktning och bedömer liksom den nationella miljömålsuppföljningen att utvecklingen är neutral. Kronoberg har ändrat sin trendpil och anger nu en positiv trendutveckling för miljömålet tack vare den rådande trend då arealen jordbruksmark inte längre minskar utan i stället har planat ut sedan 2018. Länsstyrelsen Kronoberg ser också en trend med färre ärenden om att ta jordbruksmark ur produktion och en ökad efterfrågan på regionalt producerade livsmedel vilket ger goda förutsättningar att behålla lönsamma lantbruksföretag i hela länet.

Den nedåtgående trenden för arealen betesmarker och slåtterängar med höga naturvärden noteras i de flesta län. Gemensamt för länen är minskade antal jordbruksföretag och igenväxning som följd av minskade antal betesdjur. Odlingslandskapen blir alltmer homogent med liten variation av småbiotoper och landskapselement.

Gemensamt för länen är uppfattningen att det viktigaste för att vända den negativa trenden är att skapa goda förutsättningar för ett lönsamt hållbart jordbruk. Ekonomiskt stöd är viktigt för fortsatt jordbruk som bevarar natur- och kulturmiljövärden. Ökad hänsyn behöver tas till natur- och kulturmiljövärden i byggprocesser och annan exploatering i odlingslandskapet. Utbyggd infrastruktur, fungerande service samt god livsmiljö är förutsättningar för att landsbygdsföretagare med familjer ska ha möjlighet till utveckling och konkurrenskraft. Detta krävs också för att göra lantbruksnäringen attraktiv för unga. I Västerbotten är över en tredjedel av lantbruksföretagarna över 65 år. I Jönköpings län har startstöd beviljats till sju företag med syfte att underlätta för yngre personer att starta eller ta över jordbruksföretag. Ökad kunskap och anpassning för att möta variationer i årsnederbörd är också väsentlig för en god utveckling.

Flera län nämner problematiken med att jordbruksmark exploateras och tas i anspråk till bland annat byggnation, vägar och solcellsanläggningar med mera och behovet att stärka skyddet av jordbruksmark efterfrågas, till exempel en samordnad nationell strategi för hur jordbruksmarken ska värderas och skyddas. Härnösands kommun har beslutat att jordbruksmark inte ska exploateras om det inte är av väsentligt samhällsintresse och annan mark finns att tillgå.

Orosläget i världen med krig, klimatförändringar, lågkonjunktur, det höga ränteläget, höga priser för insatsvaror och bränsle, är samtliga osäkerhetsfaktorer som påverkar hela samhället och också drabbar jordbruksföretagen och dess investeringsvilja och möjlighet till utveckling och överlevnad. Högre kostnader för jordbruksföretagen innebär en uppgång i livsmedelspriser, vilket påverkar konsumentens val av produkter.

Flera län beskriver hur lönsamheten för ekologisk produktion försämrats kraftigt de senaste åren och hur en stor del av producenterna återgår till konventionellt lantbruk

Genomförande av både nationell och regionala livsmedelsstrategier är viktiga för att bevara, stärka och vidareutveckla förutsättningar

för produktion utan att göra avkall på den biologiska mångfalden och kulturmiljön. Flera län beskriver arbete och ökad samverkan mellan producenter för att skapa nya förutsättningar till företagande med fokus på närproducerad mat. Antalet REKO-ringar ökar i flera län och ger nya förutsättningar till företagande och variation i landskapet med fokus på närproducerad mat.

Flera län ser att utbredningen av invasiva arter ökar men även en ökning av insatser för att bekämpa dessa arter både på regional och lokal nivå. Mer resurser och samarbete mellan myndigheter och övriga aktörer krävs för att hejda utvecklingen.

På kommunal nivå har LONA-medel haft en stor betydelse för kommuners möjlighet att bidra till arbete för miljömålet. Flera av de åtgärder som finansierats av LONA-medel är viktiga bidrag till den biologiska mångfalden.

I flera län finns betesförmedlingar för att underlätta samverkan mellan djurhållare och markägare i syfte att hålla landskapet öppet och gynna naturvärden i betesmarker.

Samtliga län beskriver problematiken med att kultur- och bebyggelsemiljöer i odlingslandskapet förfaller eller försvinner på grund av att de saknar ekonomisk betydelse och funktion. Statliga bidrag för dessa byggnader saknas i stort. Det stöd för miljöinvesteringar som fanns i tidigare landsbygdsprogram bidrog till att bevara dessa miljöer.

Flera län i Götaland lyfter upp problem med vildsvin som fördyrar brukandet och utgör ett hot mot både åker-, ängs- och betesmarker. Län i Svealand beskriver problem med rovdjursangrepp av varg och lo vilket i vissa fall inneburit att djurägare valt att lägga ner besättningar. Antalet ansökningar om rovdjursstängsel till lantbrukare i rovdjurstäta områden ökar.

De statliga och EU-finansierade stöden till jordbruksföretagen och bedöms av länen vara av stor betydelse och ofta en förutsättning för överlevnad och utveckling för länens jordbruksföretag samt avgörande för skötsel och restaurering av betesmarker och kulturmiljöer. Den kommande strategiska planen har, tillsammans med jordbrukarstödens utformning, stor betydelse för måluppfyllelsen hur miljömålet.